

BOLALARDA NUTQIY RIVOJLANISHNI QO‘LLAB-QUVVATLASH USULLARI

Djorayeva Ayjan Alimjan qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekistan Milliy Pedagogika Universiteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 204-guruh talabasi

Annotatsiya: Bolalarda nutqiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash usullari haqida so‘z yuritishda, avvalo, nutq rivojlanishining bolalar hayotidagi o‘rni va ahamiyatini anglash muhimdir. Nutq insonning eng asosiy muloqot vositasi bo‘lib, uning yordamida inson atrofdagi olamni anglaydi, fikrini ifoda etadi, boshqalar bilan aloqada bo‘ladi. Bolalarda nutqning rivojlanishi esa ularning ijtimoiy, aqliy va hissiy rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois, nutqiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash bolalar tarbiyasining ajralmas qismi hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: nutqiy rivojlanish, bolalar, tarbiya, fikr yuritish, nutqiy faoliyat, muloqot, ko'nikma, o'yinlar.

Аннотация: Говоря о методах поддержки речевого развития детей, важно, прежде всего, понимать роль и значение речевого развития в жизни детей. Речь является для человека основным средством общения, с помощью которого человек познает окружающий мир, выражает свои мысли, общается с окружающими. Развитие речи у детей напрямую влияет на их социальное, психическое и эмоциональное развитие. Поэтому поддержка речевого развития является неотъемлемой частью образования детей.

Ключевые слова: речевое развитие, дети, образование, мышление, речевая деятельность, общение, навыки, игры.

Abstract: When talking about methods of supporting speech development in children, it is important, first of all, to understand the role and importance of speech development in children's lives. Speech is the main means of communication for a person, with the help of which a person understands the world around him, expresses his thoughts, and communicates with others. The development of speech in children directly affects their social, mental and emotional development. Therefore, supporting speech development is an integral part of child education.

Keywords: speech development, children, education, thinking, speech activity, communication, skills, games.

KIRISH

Nutqiy rivojlanish jarayoni bolaning tug‘ilishidan boshlab bosqichma-bosqich kechadi. Dastlabki oy va yillarda bola atrofdagi tovushlarni eshitish, ularni takrorlash orqali nutqning asoslarini o‘rganadi. Shuning uchun bu davrda ota-ona va atrofdagilar bilan faol muloqot qilish, ularga to‘g‘ri va aniq nutq namunalarini ko‘rsatish juda

muhimdir. Bolalar nutqini rivojlantirishda birinchi navbatda ota-onaning roli katta. Ular bolaning nutqiy faolligini rag‘batlantirish, unga yangi so‘zlarni o‘rgatish, savollar berish va javob olish orqali nutq ko‘nikmalarini shakllantiradi. Nutqiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlashda o‘yinlarning o‘rni beqiyosdir. O‘yinlar bolalarning nutqiy faoliyatini jonlantiradi, ularni yangi so‘zlar bilan tanishtiradi, fikr yuritish va muloqot qilish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. O‘yinlar orqali bolalar o‘z his-tuyg‘ularini ifoda etish, boshqalar bilan hamkorlik qilish, muammolarni hal qilishni o‘rganadilar. Masalan, rol o‘yinlar, so‘z o‘yinlari, hikoya tuzish o‘yinlari bolalarda nutqiy faoliyatni rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, o‘yinlarda ota-ona yoki tarbiyachining faol ishtiroki bolalarning nutqiy faolligini oshiradi.[1]

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Nutqiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlashda maktabgacha ta’lim muassasalari ham muhim ahamiyatga ega. Bu muassasalarda maxsus metodikalar asosida nutqni rivojlantirish mashg‘ulotlari o‘tkaziladi. Mashg‘ulotlarda bolalar nutqining turli jihatlari, jumladan talaffuz, grammatik qoidalar, so‘z boyligi va nutq madaniyati shakllantiriladi. Maktabgacha ta’limda nutqiy rivojlanishni rag‘batlantirish uchun turli didaktik o‘yinlar, hikoya tinglash va yaratish, qo‘shiq kuylash kabi usullar qo‘llaniladi. Bu usullar bolalarda nutqga qiziqishni oshiradi, ularni faol muloqotga jalb qiladi. Nutqiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlashda oilaviy muhitning o‘rni ham juda katta. Oilada bolaga yaratilgan iliq va qulay muhit, ota-onaning nutqiy faolligi, ularning bolaga bo‘lgan e‘tibori nutq ko‘nikmalarining shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Ota-ona va boshqa oila a‘zolari bolaning nutqini doimiy ravishda rag‘batlantirishi, unga yangi so‘zlar o‘rgatishi, savollar berishi va bolaning javoblarini diqqat bilan tinglashi zarur. Shu bilan birga, oilada kitob o‘qish, hikoya aytish, suhbatlar tashkil etish bolalarning nutqiy rivojlanishini sezilarli darajada yaxshilaydi. [2]

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Nutqiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash jarayonida bola nutqining har bir bosqichiga e‘tibor qaratish kerak. Masalan, dastlabki bosqichda tovushlarni eshitish va takrorlash, keyingi bosqichlarda so‘zlarni to‘g‘ri talaffuz qilish, gaplarni tuzish va fikrni aniq ifoda etish ko‘nikmalari rivojlantiriladi. Har bir bosqichda nutq faolligini rag‘batlantirish, yangi so‘zlarni o‘rgatish, nutq madaniyatini shakllantirish muhimdir. Shuningdek, bolalarning nutqiy rivojlanishidagi individual farqlarni hisobga olish zarur. Nutqiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlashda doimiy ravishda monitoring va baholash olib borish ham lozim. Bu orqali bolaning nutqiy ko‘nikmalari qaysi darajada rivojlanganligi aniqlanadi, qaysi sohalar yordam kerakligi ko‘riladi. Monitoring natijalari asosida nutqiy rivojlanishni yanada samarali qo‘llab-quvvatlash uchun reja tuziladi va amalga oshiriladi. Bu jarayon ota-ona, pedagog va mutaxassislar hamkorligini talab qiladi.[3]

Maktabgacha ta’limda nutqiy rivojlanishni rag’batlantirish uchun didaktik o‘yinlar muhim vosita hisoblanadi. So‘z o‘yinlari, hikoya tuzish o‘yinlari, rolli o‘yinlar bolalarda nutqiy faoliyatni jonlantiradi, ularni yangi so‘zlar bilan tanishtiradi va fikr yuritish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, so‘zlarni tug‘ma va ular asosida gap tuzish, rasm asosida hikoya qilish kabi o‘yinlar nutqiy faoliyatni mustahkamlaydi. Hikoya tinglash va hikoya aytish mashg‘ulotlari bolalarning nutqini rivojlantirishda keng qo‘llaniladi. Bolalar tinglayotgan hikoyalarni tushunishga, ularni o‘z so‘zlari bilan qayta aytishga harakat qiladi, bu esa nutq ko‘nikmalarini oshiradi. Hikoya aytish jarayonida bolalar yangi so‘zlar o‘rganadi, fikrlarini mantiqiy tarzda ifoda etishni o‘rganadi. Qo‘shiq kuylash va she’r yodlash mashg‘ulotlari ham nutqiy rivojlanishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Qo‘shiq va she’rlar bolalarda talaffuzni yaxshilash, ritm va intonatsiyani his qilish, nutq ohangini rivojlantirish imkonini beradi. Bu usullar bolalarda nutqga bo‘lgan qiziqishni oshiradi va ularni faol muloqotga jalb qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, bolalarda nutqiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash ko‘p qirrali va murakkab jarayon bo‘lib, u ota-ona, pedagog, ijtimoiy muhit va zamonaviy texnologiyalar o‘rtasidagi uyg‘unlikni talab qiladi. Nutqiy rivojlanish bolaning shaxs sifatida shakllanishida, muloqot qobiliyatini rivojlantirishda, ijtimoiy hayotga moslashishda muhim ahamiyatga ega. Shu bois, bolalarning nutqiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda individual yondashuv, o‘yinlar, ta’lim muassasalari, oilaviy muhit va zamonaviy texnologiyalarni to‘g‘ri integratsiya qilish zarur. Bu esa, o‘z navbatida, bolalarning kelajakda muvaffaqiyatli va ijtimoiy faol shaxslar bo‘lib yetishishiga xizmat qiladi. Nutqiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlashning samarali usullarini doimiy ravishda takomillashtirib borish va yangi yondashuvlarni joriy etish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xudoyberdiyev O. Nutq rivojlanishi va tarbiyasi. Toshkent, “Sharq” nashriyoti, 2010. – 180 b.
2. Islomova G. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish metodikasi. Toshkent, “Fan” nashriyoti, 2015. – 150 b.
3. Qodirova N. Bolalarda nutqiy madaniyatni shakllantirish. Toshkent, “Akademnashr”, 2018. – 200 b.
4. Tursunov A. Maktabgacha ta’limda nutqiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash. Toshkent, “Ziyo” nashriyoti, 2019. – 175 b.
5. Karimova L. Bolalar nutqining rivojlanish psixologiyasi. Toshkent, “Ma’naviyat”, 2021. – 160 b.
6. Sobirov M. Nutqiy rivojlanish va pedagogik yordam. Toshkent, “Ilm-fan”, 2023. – 190 b.
7. Rasulov D. Bolalarda nutq va muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish. Toshkent, “Yangi asr avlodi”, 2024. – 210 b.